

personam feminae, quam habet Deus, ut possit alteri tradere in suam prout voluerit, et ideo etiam potuerunt leges humanae per usucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia uxorum. Et ita stante lege humana potest desinere esse furtum quod antea fuisset, non tamen potest desinere esse adulterium quod per se tale existit.

22. *Quae praecepta naturae sint omnino immutabilia.*—Præterea ex his obiter intelligitur, quotiescumque materia præcepti talis fuerit, ut honestas vel turpitudine ejus non pendeat ex dominio divino, tunc non solum indispensabile esse tale præceptum, sed etiam ita immutabile ut non possit ulla ratione licitum fieri id quod prohibet: solum enim in negativis præceptis hoc proprie invenitur. Hujusmodi est primum præceptum Decalogi, quatenus negativum est, et prohibet habere vel colere plures deos: hoc enim nullo modo potest immutari, quia est contra rationem ultimi finis et excellentiam Dei, ac unitatem ejus quam ipse mutare non potest. Nec enim potest vel alium Deum constituere, vel aliquid facere quod sit æquali honore dignum: mutatio ergo talis præcepti seu materiae ejus non cadit sub divinum dominium. Idem est de secundo præcepto Decalogi, tum quia involvit prohibitionem mendacii, quod nulla ratione honestari potest si mendacium manet: tum maxime quia prohibet facere Deum auctorem mendacii, quod etiam includit irreverentiam Dei, adeo repugnantem divinae auctoritati, ut non possit in hoc cedere juri suo (ut sic dicam). Atque in hoc sensu verum est quod intendebat Scotus, hæc aliis esse immutabiliora.

23. *Utrum Deus possit alicui concedere vel permittere ut per totam æternitatem nullum motum bonum circa ipsum exerceat.*—De tertio autem, cum sit affirmativum, certum est posse a Deo fieri ut sæpe non obliget quando alias secundum communem cursum rerum obligaret. An vero possit homini licentiam dare ut per totum vitæ tempus, et, quod difficilius est, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipsum exerceat, neque cultum aliquem proximum et directum exhibeat, non immerito dubitavit Scotus. Nonnulli vero ex Thomistis censent hoc non posse fieri, nec per propriam dispensationem, neque etiam per mutationem materiae. Si tamen consideremus absolutam ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non sequitur non posse talem hominem bonos actus morales circa objecta creata exercere, quia eorum bo-

nitatis non pendet ex prævio actu formali circa ultimum finem, et naturas suas tendunt in ipsum, et ita mediate et remote vel quasi materialiter possunt dici continere cultum Dei. At vero, considerando divinam potentiam ut conjunctam infinitæ sapientiæ et bonitati Dei, atque adeo loquendo moraliter (ut sic dicam), credibilius est non posse Deum in hoc cedere juri suo, quia esset veluti prodigalitas quædam irrationalis, maxime respectu creaturæ rationalis et pro tota æternitate. In aliis autem præceptis non invenio hujusmodi immutabilitatem ex parte materiae, solo excepto mendacio, ut jam dixi, in quo fortasse est specialis ratio, vel quia etiam respectu ipsius Dei malum est, vel quia de se non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam vel in personam, sed in quacumque materia et de quacumque persona dici potest, vel denique quia ejus deformitas non pendet ex alio dominio vel divino jure, sed statim oritur ex dissonantia verborum ad mentem.

24. *Quo sensu asseruerit D. Bernardus præcepta secundæ tabulæ mutari posse a Deo.*—Tandem ex dictis intelligitur quo sensu dixerit Bernardus in lib. citato de Præcept. et dispensat., cap. 5, ea quæ pertinent ad præcepta secundæ tabulæ mutari posse auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim non de præceptis ipsis formaliter sumptis, ut sic dicam, sed de actionibus circa quas illa præcepta versantur; de quibus ait, cum per se nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis posse licere. Quod verum est in sensu explicato; illa tamen non est dispensatio in præcepto secundæ tabulæ, sed est mutatio materiae ejus, ut diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio et potestate Dei, est (ut sic dicam) extra cursum naturæ et præter leges ordinariæ providentiæ, ideo interdum dispensatio appellatur, non quidem proprii præcepti naturalis (neque hoc dixit Bernardus si attente legatur), sed ordinarii cursus et legis providentiæ, quæ a divina voluntate pendet: et in eodem sensu videtur locutus Bonaventura: nam sententiam Bernardi imitatur. Dices: ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ et secundæ tabulæ, quam Bonaventura constituit, et favet Bernardus, nam statim cap. 6, dicit quædam ita esse immutabilia, ut nec a Deo ipso mutari valeant. Respondetur facile ex dictis in hoc esse differentiam, quod præcepta primæ tabulæ talia sunt, ut non solum ipsa formaliter dispensari non possint, verum etiam neque in actionibus quas prohibent possit talis mutatio

fieri, ut liceant vel honestæ sint, ac subinde ut neque etiam materialiter sumptæ honestari possint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo potest honestari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionibus secundum se sumptis inseparabilis est deformitas, si libere fiant, quod non ita semper est in actionibus pertinentibus ad præcepta secundæ tabulæ. Quod non universaliter, sed indefinite accipiendum est: aliqua enim præcepta secundæ tabulæ possunt esse immutabilia etiam hoc modo, ut aperte fatetur Bernardus dicto c. 6, et in superioribus satis explicatum est.

25. *An extra Decalogum sint aliqua præcepta naturæ dispensabilia per potentiam divinam.*—Superest dicendum an saltem extra Decalogum sint aliqua naturalia præcepta quæ proprie et formaliter relaxari possint per divinam dispensationem. Affirmant enim Soto loco citato, et sequitur Medina dicto art. 8, et tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94, art. 5, dicit legem naturalem quoad aliquas conclusiones posse in aliquo particulari casu mutari, ut in lege de reddendo deposito (quo exemplo utuntur dicti auctores ad probandum dispensationem posse cadere in talem legem), vel forte quia D. Thomas, dicta q. 100, art. 9, dicit in præcepta quæ dantur ad determinandos modos speciales exequendi præcepta Decalogi, posse cadere dispensationem, ut si ad custodiam civitatis distribuat lex vigiliis per cives, potest cum aliquo dispensari (hoc enim est exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat). Hujus etiam sententiæ videtur fuisse Altisiodor. supra: distinguit enim in præceptis quatuor gradus necessitatis, ex quibus quartus non facit ad causam, quia est de necessitate proveniente ex lege humana; in tertio ponit præcepta, quæ pendet ex actu humano, quem supponunt, ut sunt de servandis votis, juramentis, contractibus, etc., et in his parva est difficultas, ut patet ex capite præcedenti. In primo ergo gradu necessitatis dicit præcepta non esse dispensabilia, in secundo autem esse; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures uxores; et rationem indicat, quia illa sunt secundæ necessitatis, quæ sunt aliquo modo necessaria ad conservationem charitatis, non tamen simpliciter ad ipsam charitatem; nam hæc constituunt primum gradum necessitatis. Favet multum D. Thomas in 4, d. 33, q. 1. Nam in primo articulo docet esse præceptum naturale prohibens pluralitatem uxorum, pertinens non ad primaria, sed

ad secundaria præcepta, et ideo subdit art. 2 potuisse Deum illo præcepto dispensare. Eademque ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: unde de Abraham legitur habuisse Saram sororem suam in uxorem. Item de præcepto non dissolvendi vinculum matrimonii consummati. Nam hæc et similia naturalia sunt; et tamen in illis dispensare potest Deus. Fundamentum Soto esse videtur, quia hæc præcepta nec proxime nec remote continentur proprie in præceptis Decalogi, tanquam conclusiones in principiis: unde sentit non inferri per necessariam consequentiam, et ideo non habere tantam necessitatem quin in eis possit dispensari.

26. *Resolutio. Deum in nullo præcepto proprie dispensare.*—Nihilominus dicendum est, proprie loquendo, non dispensare Deum in aliquo præcepto naturali, sed mutare materiam ejus, vel circumstantias, sine quibus præceptum ipsum naturale non obligat ex se et absque dispensatione. Hanc credo esse mentem divi Thomæ in dicto art. 8, et Cajetani, Richardi et aliorum. Quam probo primo excludendo exempla quæ in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo deposito in casu necessario: illa vero non est dispensatio, ut est evidens, alias unusquisque secum dispensaret in illa lege naturali, quia sua auctoritate potest non reddere depositum in tali casu, imo tenetur. Est ergo illa mutatio in materia, per quam fit ut illa non sit materia talis præcepti, ut capite 3 declaravi: unde immerito adducitur D. Thomas in art. 5, q. 94, quia ibi non de dispensatione, sed de mutatione ex parte materiae loquebatur. Secundum exemplum erat de custodia civitatis per vigiliis lege distributas, quod multo magis est extra rem: nam illa distributio non fit nisi per humanam legem, et ideo mirum non est quod cadat in illam dispensatio, non solum Dei, sed etiam hominis: ideoque male etiam citatur D. Thomas in dicto art. 8, quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, ut exemplum ostendit.

27. Tertium exemplum indicatum ab Altisiodore est de præcepto servandi votum, in quo potest dispensari. Ad quod etiam constat ex dictis in capite præcedenti, cum aufertur votum, non fieri dispensationem in lege naturali, sed auferri materiam ejus: eodemque modo et non alio potest Deus auferre obligationem voti: nec enim facere potest ut votum integrum maneat, et quod lex naturalis non obliget habentem ad implendum illud: potest

ergo Deus auferre votum, et ita subtrahere obligationem legis naturalis absque dispensatione. Imo hic addo (quamvis forte ad modum loquendi pertineat) quod licet Pontifex, auferendo votum, dicatur proprie dispensare in illo, si tamen Deus per se illud remittat, non tam posse dici dispensare in illo quam irritare illud: et ratio est quia Deus remittit debitum suum tanquam proprius dominus illius, et ideo donat vel irritat, non dispensat; sicut quando unus homo remittit alteri promissionem sibi factam, non dispensat, sed irritat illam: secus vero est de Pontifice qui operatur potestate commissa sibi, et tanquam domini dispensator. Cujus signum etiam est, quia Deus potest tollere votum sine ulla causa pro sola sua voluntate, quod est proprium irritationis: Pontifex vero non potest sine causa dispensare.

28. Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures uxores; et ad eundem gradum et ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonii materiam spectantia, in quibus considero omnia illa præcepta esse ex his quæ fundant obligationem suam in humano consensu et contractu, ut ex materia de matrimonio suppono, et inductione constat in allegatis præceptis: omnia enim fundantur in natura talis contractus, ut conveniente naturæ rationali. Hinc ergo est ut omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cum contractus ille consistat in mutua corporum traditione, Deus, qui est supremus dominus illorum corporum, potest mutare aut moderari translationem domini in corpus alterius per talem contractum factum, et hac mutatione facta cessabit lex quæ in illo fundatur, non per dispensationem legis, sed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur et declaratur a simili, quia hæc præcepta æquiparari possunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non potest dispensatio, quia accessus ad non suam non potest honestari; tamen quia illa quæ non erat sua, verbi gratia, Osee, nec esse poterat sine illius consensu, fieri potuit sua per Dei potentiam vel simpliciter, vel quoad talem usum; ideo accessus ad illam potuit fieri honestus, non per dispensationem in præcepto non fornicandi, sed faciendo ut non sit fornicatio, quæ antea fuisset. Ita ergo e converso recessus a propria uxore quoad vinculum contra naturale præceptum est, quia in homine non est potestas privandi alterum dominio acquisito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc potestatem,

et ideo potest mutare materiam illius legis, et consequenter facere ut cesset obligatio ejus sine dispensatione. Declaratur tandem quia, ut in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimonium pertinentibus quædam respiciunt finem ejus et conservationem naturæ: quia ergo hæc conservatio ad auctorem naturæ spectat, ideo talia præcepta includunt in objecto suo veluti habitudinem intrinsecam ad auctorem naturæ, seu dependentiam ab illo, ita ut non sint omnino absoluta, sed quasi conditionata. Ut, verbi gratia, quod dissolutio matrimonii non liceat propria auctoritate, quia non possunt privati facere sua auctoritate aliquid quod cedit in præjudicium naturæ. Unde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, ut auctoris naturæ: ideoque quando ille aliud præcipit, non est dispensatio, sed observatio præcepti juxta conditionem quam includit; sicut infra de præceptis humanis dicemus, quando in ipso præcepto vel regula præcipitur ne hoc fiat sine licentia, tunc dare licentiam non esse dispensare, sed exequi legem, ordine et modo ab ipsa præscripto. Nullo ergo exemplo probari potest habere locum propriam dispensationem Dei in præceptis naturalibus.

29. Ratione tandem hoc declaratur, quia si præceptum est naturale, ut tale est, sequitur per consequentiam necessariam ex principiis naturalibus: ergo non potest magis dispensari in illo quam in ipsis principiis. Consequentia patet quia omnis falsitas vel defectus in conclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principii. Antecedens vero patet, quia si non sequitur necessario, ergo non obligat ex vi solius rationis et discursus; ergo non est mere naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmativo quam in negativo præcepto: quia si præceptum affirmativum non sequitur necessario ex principiis naturalibus, ergo actus quem præcipit non est simpliciter necessarius ad honestatem morum ex vi solius rationis; ergo nec est præceptus, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua voluntas quæ inducat necessitatem: unde e contrario nec omissio talis actus erit per se et intrinsece mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumstantiis. Nam si pro aliquo tempore vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non vero pro aliis, certe pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actum, et non pro aliis; et ita stante illa occasione cum omnibus circumstantiis, non poterit præceptum non obligare: quia si mutantur occasio et circumstantiæ, tunc desinere poterit

obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura præcepti affirmativi, ut obliget semper et non pro semper. Si vero præceptum est negativum, ut sit naturale oportet ut prohibeat rem quia mala est, atque adeo ut per se et intrinsece est mala: alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas per quam fiat mala.

30. Dices fieri posse ut actio eadem interdum ex se mala sit, interdum vero non sit: sed contra, quia tunc non poterit utrumque habere cum eisdem circumstantiis, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cum bonitas vel malitia consurgant ex consonantia vel dissonantia actus ad naturam rationalem, fieri non potest ut idem actus cum eisdem conditionibus sit per se dissonus et consonus, quia non resultant oppositæ relationes ex eodem fundamento; ergo ut illæ diversæ habitudines consurgant etiam pro diversis temporibus, necesse est ut pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ; ut, verbi gratia, accipere rem alienam interdum est malum, interdum bonum, sed non cum eisdem circumstantiis; sed erit malum sine extrema necessitate, bonum vero in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur jus utendi tali re. Tunc autem præceptum negativum naturale prohibens talem actum non prohibet illum abstracte, sed ut malum est, ac subinde ut versatur circa materiam, talibus circumstantiis affectam; ergo non potest tale præceptum deficere circa suam materiam, et consequenter nec circa illam dispensari. Hæc autem ratio universalis est pro omnibus præceptis naturalibus, et illa ostendit intrinsecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum et positivum; ergo nulla exceptio vel limitatio habet locum in lege naturali, si proprie de illa et de vera dispensatione loquamur. Quod si interdum D. Thomas vel gravis auctor aliter locutus est, late accidit dispensationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiæ, quando illa mutatio materiæ extraordinarie fit a Deo per supremam quamdam potestatem, ut supra respondendo ad Bernardum satis explicuimus.

CAPUT XVI.

UTRUM CIRCA LEGEM NATURALEM HABEAT LOCUM EPIIKIA, VEL INTERPRETATIO SIVE A DEO, SIVE AB HOMINE FACTA.

1. *Legem naturalem posse recipere interpre-*

tationem supponitur communiter inter auctores.

— Duo in hoc titulo petuntur, unum est, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud est, si locum habet, an a solo Deo vel ab hominibus etiam fieri possit. In primo puncto fere omnes auctores convenire videntur, legem naturalem posse recipere interpretationem per epiikiam, ut ex statim allegandis constabit. Dissentiunt tamen: nam quidam dicunt hanc epiikiam lege naturali a solo Deo fieri posse. Tribuitur D. Thomæ in 4, dist. 33, q. 1, a. 2, ubi loquitur in particulari de lege naturali prohibente pluralitatem uxorum: tamen ibi nomine dispensationis utitur; et eodem modo ibi Richardus, art. 1, q. 1, Paludanus, Supplementum Gabrielis et alii ibidem in eodem casu utuntur nomine dispensationis. Sicut etiam multi theologi (ut in libro 6 de Voto notavimus) legis interpretationem in casibus obscuris dispensationem vocant. Et juxta dicta videtur necessaria hæc expositio, quia rigorosa dispensatio non cedit in legem naturalem, ut ostensum est: ergo si aliqua videtur fieri, esse debet per modum interpretationis. Hæc autem videtur moraliter necessaria, quia lex naturalis quoad aliqua præcepta magis remota a primis principiis, versatur circa materiam mutabilem et quæ in multis casibus potest deficere, ut Aristoteles dixit 5 Ethicor., cap. 7 et 12: ergo in illa est etiam necessaria epiikia, quia alias sæpe esset injusta. Quod autem hæc pertineat ad solum DEUM, probatur quia ejus est interpretari legem cujus est condere.

2. *Opinio asserentium epiikiam cadere posse in lege naturali, et ab homine interdum fieri.*

— Aliorum vero opinio est epiikiam et cadere posse in legem naturæ et ab homine interdum fieri, ut a Papa vel alio simili potestatem habente. Utrumque sentit Cajetanus 2. 2, q. 120, art. 1, licet primum expressius. Et idem tenet Soto libro 1 de Justit., q. 7, art. 3, ad 3, et libro 10, q. 3, articulo 4. Idem late Navar., consil. 4 de Despons. impub., n. 16 et 17, varia adducens exempla, ubi etiam refert Covar. in 4, 2 part., cap. 6, § 9. Idem Felin. refert alios in capite *Quæ in Ecclesiarum* de Constitut., n. 26. Et omnes quos in cap. 44 allegavimus, qui dicunt posse homines dispensare in lege naturali, a fortiori possunt pro hac sententia allegari: ratio vero est, quia hæc interpretatio seu epiikia sæpe est moraliter necessaria, ut proxime ostensum est: ergo non est verisimile eam sibi Deum reservasse, sed hominibus quos suos ministros constituit commisisse. Probatur consequentia, quia alias